

upućivati na osobe, institucije, publikacije itd. (od kojih se mogu ili iz kojih se mogu dobiti obavijestiti iz domena zastupljenih tema), ali da isto tako Muzej izgradi mehanizme za uključivanje korisnika na takove izvore, f) izgradnja višeslojnog edukativnog centra;

g) organizacija tematskih izložbi i izvan Muzeja s područja svoga djelokruga rada, nastavljajući tako praksu uvedenu od osnutka Muzeja.

ABSTRACT

The opening of the Psychiatric Hospital Museum in Vrapče

M. Lipovac

The Psychiatric Hospital Museum in Vrapče, first housed in the hospital in 1954, has opened once again with a new display and in renovated premises, specially adapted for the purpose. There are plans to install an information and documentation system in the Museum, which will work in the nature of a referral centre directed towards such museums, something not commonly found in this country.

Međunarodni dan muzeja na Požeškom trgu — drugi put

Zlatko Uzelac

Beograd

Za zagovornike i pobornike koncepcije Otvorenog muzeja postavlja se, odmah na početku aktiviranja procesa preobrazbe muzeja, jedno važno pitanje koje ukazuje na postojanje stannovitih unutrašnjih ograničenja koja proizlaze iz temelja pozicije kulturnog aktivizma. To je pitanje — smije li muzej, pa i onda kada umjesto institucije za kulturnu reprezentaciju postane aktivnim žarištem obnove povijesnog mišljenja u (našem) vremenu i postoru, preuzeti na sebe i ulogu samog stvaralašta?

To se pitanje naročito zaoštreno pojavljuje u manjim sredinama, gdje su muzeji često gotovo jedini azili, a nerijetko i tek arhivi lokalne kulture. Ako se, dakle, slučajno desi da takvi muzeji požeje postati žarište **obnove** kulture, kao što se to desilo s požeškim Muzejom (usprkos krajnje nepovoljnim okolnostima), odjedanput se pojavljuje opasnost da oni sami postanu **zamjena**, pa dakle i **jedino mjesto** te

»obnovljene« kulture. To je u stvari i najčešći proces u našim muzejima (a naročito u galerijama) i zamka koja je tek možda negdje iznimno izbjegnuta. Muzeji se zato ponovo pojavljuju kao institucije za **upravljanje** kulturom, a u najboljem slučaju tek kao nešto živiji azil za kulturu.

Za Požeški muzej, a u povodu Međunarodnog dana muzeja, ta se zamka pojavila u doista specifičnom obliku. Nakon nesumnjivo velikog uspjeha akcije »obilježavanja« Međunarodnog dana muzeja 1983. godine (o tome vidjeti članak u broju 1—2/1983. »Informaticae museologicae«), odjedanput se pojavilo samorazumljivo očekivanje da bi Muzej sada trebao svake godine iznova u isto vrijeme organizirati slični »urbofest«. To nesumnjivo izgleda primamljivo, jer bi se na prvi pogled doista moglo reći da se muzej, eto, otvorio, odnosno da je postao »otvoreni muzej« (jer izlazi i u prostor izvan svoje zgrade). No, nije tako! Jer to bi očito bio samo (možda nešto aktivniji i atraktivniji) novi način reprezentacije muzejske **institucije**, i ništa drugo. Ali bi zato muzejski prigodni urbofest postao nadomjestak za stvarno oživljavanje prostora Trga.

Bio bi dakle iznevjeren jedan od temeljnih principa aktivističke koncepcije »otvorenog« muzeja. Jer, da se podsjetimo, akcija Muzeja na Požeškom trgu u povodu međunarodnog dana muzeja 1983. g. bila je motivirana aktiviranjem danas pasiviziranog prostora povijesnog središta grada kroz podsticanje otkrića prostora trga kao prostora zajedništva, jer ga kao takvog otkrivaju dokumenti pohranjeni u Muzeju. Pošto su ti dokumenti,

ako ne jedina, a onda svakako najintenzivnija »memorija« o karakteru tog prostora, onda je muzej dužan da se bori za afirmaciju onoga što stvarno otkriva ta arhivirana memorija. (Prostor azila na taj se način dakle koristi kao prednost!)

Sretna je okolnost, međutim, da je aktivizam Požeškog muzeja izgleda u ovom slučaju urodio plodom! Požeški trg je u toku 1983. i 1984. godine doživio još nekoliko sličnih »urbofesta« kao za Dan muzeja, koji im je bio samo dobra inspiracija. To oživljavanje spontanih i životvornih događanja, pa makar bilo ograničeno samo na iznimne dane, rijetke trenutke promjene svakodnevnog ritma, nagovijestilo je promjenu shvaćanja funkcije javnog prostora u požeškoj sredini i, što je najvažnije, uputilo na mogućnost i putove njegove trajne obnove. Probijene su izgleda bar neke od mentalnih barijera koje se redovito pojavljuju kada dođe do povijesnog zaborava.

No možda je najvažnije da se sada nametnuo jasni stav (a to je i bila osnovna »skrivena« namjera akcije) da obnova povijesnog prostora mora prije svega biti obnova procesa rasta njegovog ukupnog urbaniteta, a nipošto samo obnova građevina.

Dakle, da sada rezimiramo, kada muzej jednom odbije da se bavi izdvajanjem predmeta prošlosti u svrhu reprezentacije, tj. kada odbije nametnutu ulogu **instrumenta za otklanjanje povijesnog mišljenja iz suvremenosti**, odnosno kada svoju povijesnu memoriju aktivira u suvremenoj kulturi kroz iniciranje, otkrivanje i podsticanje životvornih (dakle povijesnih) tokova, tada dolazi u priliku da svoju danas

Akcija u povodu Međunarodnog dana muzeja na Požeškom trgu

marginalnu društvenu poziciju preobratiti u prednost. I to baš usprkos blokadi koju svim silama i sredstvima nastoji nametnuti nabujala kulturna birokracija, koja svako buđenje muzeja (osim eventualno onog koje predstavlja njenu reprezentaciju) osjeća kao pravi atak na svoju društvenu poziciju.¹

Prema tome, »otvaranje« muzeja jedina je realna šansa za muzeje, ukoliko se želi spriječiti njihova daljnja marginalizacija, koja umnogom znači i smanjenje šanse za obnovu prisustva povijesnog argumenta u suvremenoj kulturi. No to prije svega podrazumijeva začetak temeljite unutrašnje transformacije muzeja, a napose odbacivanje bojazni da »otvaranje« muzeja znači udaljšavanje od sadašnjih principa muzeologije. Otvoreni muzej, naime, zahtijeva daljnje snaženje »povijesne memorije« i čak njeno mnogo obuhvatnije proširenje. Nisu više samo reprezentativni predmeti muzejski zanimljivi, no još je važnije da oni više nisu zanimljivi primarno **kao predmeti**.

Imajući sve to na umu Požeški muzej je, usprkos svemu ipak, ponovo ove godine organizirao »obilježavanje« Međunarodnog dana muzeja na sličan način kao i 1983. godine! Muzej je naime smješten u vrlo skućenom prostoru lijepe, ali premale, barokne zgrade na Trgu. Stalni postav smješten je u svega tri prostorije, no što je najgore to ne može zadovoljiti ni minimalne muzeološke kriterije. Znatno najveći dio muzejskih predmeta čuva se u depoima, dok je istovremeno u stalnom postavu izloženo dosta predmeta koji nemaju mu-

Međunarodni dan muzeja na Požeškom trgu 1984. godine. U pozadini lijevo je zgrada bivše isusovačke Kolegije, buduće sjedište Požeškog muzeja (?)

zejski karakter. Posebno je težak slučaj s etnologijom jer Muzej nema izložen ni jedan jedini etnološki predmet!

Zbog toga je odlučeno da cijeli ovogodišnji »urbofest« dobije »etnografski« naboj, namjerno suprotan prošlogodišnjem, koji je bio koncipiran posve »gradski« (čak starogradski). Svi elementi prošlogodišnje akcije bili su međutim, ponovljeni. Opet su muzejskim predmetima uređeni izlozi tr-

govina, no ovoga puta isključivo narodnim rukotvorinama. Ponovljeno je i slikanje na asfaltu, no učenici su sada slikali isključivo etnografske motive. Izložba »Požeški cehovi«, koja je bila priređena u izložbenom salonu Muzeja u prizemlju muzejske zgrade, iako nije bila etnografska, također je bila povezana sa temom »urbofesta«².

Pozvana je Konjogojska zadruga iz Pleternice, pa su se seoska kola i snaše u narodnim nošnjama ponovo nakon dugo vremena pojavili na trgu na kome su nekada, a naročito u vrijeme velikih požeških godišnjih vašara, bili glavni ukras. Čak je improvizirano i nekoliko prodajnih štandova da evociraju stari vašar. No, taj dio akcije je najmanje uspio, jer čak ni prekupci nisu mogli vjerovati da im je dopušteno da prodaju svoju robu nasred Trga.³

Glavninu programa činili su nastupi kulturno-umjetničkih društava iz Požege, Pleternice, Kaptola i Biškupca. U tom dijelu, međutim, naročito se morao pokazati »muzejski stav«. Da se izbjegne stilizacija na način naših tipičnih smotri folkloru, odnosno da Dan muzeja ne postane još jedna »smotra folkloru«, naročito se inzistiralo na ležernosti nastupa (iako je postojao mali mimohod). No, za razliku od prošle godine, sada nije bilo pozornice, nego se sve odvijalo na samoj plohi Trga, dakle mnogo bliže izvornom načinu izvođenja kola, u neposrednom dodiru s publikom. Najprije su KUD-ovi nastupali jedan za drugim, a zatim su se kola istovremeno spontano razvila u raznim dijelovima Trga, probijajući se kroz masu. I dio publike nosio je narodne nošnje, jer su sada još brojniji članovi grupa »Dodir«, koji su prošle godine nosili frakove i krinoline, bili odjeveni u narodne nošnje iz muzejskog fundusa. Tako su predmeti koji inače stoje u depoima muzeja ponovo, makar i nakratko, izašli na vidjelo. I sami muzejski radnici bili su svi odjeveni u narodne nošnje!⁴

Tako je, koristeći povod Međunarodnog dana muzeja, Požeški muzej ovogodišnjom akcijom (koja je, treba li ponovo istaći, zahtijevala opet minimalna materijalna sredstva) pokazao da »otvoreni muzej« ima na raspolaganju bezbrojne mogućnosti, pa i korištenje naoko istog sredstva za postizanje potpuno različitih ciljeva. A cilj ovogodišnje akcije je bio posve ograničen: postavljanje na dnevni red problema skućenosti sadašnjeg smještaja Muzeja.

Sada se, dakako, može postaviti pitanje što pripremiti za idući Međunarod-

Akcija u povodu Međunarodnog dana muzeja na Požeškom trgu

ni dan muzeja 1985. godine? Muzej je predložio samo jednu izložbu! Izložbu o koncepciji novog »otvorenog« muzeja u prostranoj zgradi Kolerije bivšeg požeškog isusovačkog samostana, za koju je Muzej pokazao aspiracije. U toj zgradi planirano je preseljenje muzeja i organiziranje jednog doista suvremenog kulturnog centra. Ukoliko to, međutim, Centar za kulturu i obrazovanje dozvoli.

NAPOMENE

1. Upravo je požeški Muzej jedan od onih koji su najviše postradali u jednoj od ofenziva kulturne birokracije. Muzej je nasilno i protuzakonito (protivno Zakonu o muzejskoj djelatnosti) integriran u tzv. »Centar za kulturu i obrazovanje« i pretvoren u njegovu »muzejsko-galerijsku djelatnost«!

Radi se u stvari o tipičnom slučaju pokušaja preobrazbe bivših »narodnih sveučilišta«, koja su na osnovu zakona ostala bez svoje osnovne, a najčešće i jedine stvarne djelatnosti — obrazovanja odraslih. Ta je djelatnost prešla u nadležnost, svakako za to mnogo kvalificiranijih osnovnih i srednjih škola.

Tražeci čime bi se, u toj situaciji, dalje bavila okupljena administracija, sjetili su se najzad kulture, kao najlakšeg zalogaja. Budući da sami, dakako, uglavnom nisu bili kadri postati kulturna institucija, a često čak ni obični iole uspješniji transmiseri kulture (pa makar promijenili ime u Centre za kulturu), dosjetili su se već postojećih kulturnih institucija. Na ruku im je išlo postojanje stvarnog problema rascjepkanosti i nepovezanosti kulturnih ustanova, što je nerijetko, a naročito u manjim sredinama, utjecalo na slabljenje pozicije kulture.

Kao moćniji i administriranju vičniji, novopečeni »kulturni radnici« lako su pod svoju kapu strpali postojeće institucije i tako i formalno postali stvarni centri upravljanja kulturom. Pod formom udruživanja rada i sredstava, a umjesto stvarne razmjene rada u kulturi, kontrolu je snažnim porastom svoje moći preuzela »kulturna« birokracija. Imajući o novostečenom području rada tek neke maglovite predstave, oni sada bitno određuju gotovo sve tokove kulture u lokalnim sredinama, pa je tako proces daljnje marginalizacije i provincijalizacije kulture dobio svoje nove žestoke promotore.

U okviru svog novostečenog lona, muzeje i muzejski rad oni, nimalo slučajno, ponajmanje razumiju i prema njemu osjećaju upravo organsku averziju. To su za njih neke prilično sumnjive ustanove koje se bave skupljanjem starih predmeta i još kojekakvim neuhvatljivim djelatnostima, a kada im se slučajno napomene da su muzeji i znanstvene institucije, dolazi do pravih iracionalnih provala mržnje. Mogao bih o tome, a vjerujem i mnogi drugi muzejski radnici, ispričati nevjerovatnih priča, ali bi tada ova »fusnota« prerasla u pravu knjigu. Sve se to dešavalo (a i dalje se dešava!) pred očima potpuno pasivne stručne javnosti muzelaca koja je, izgleda, demoralizirana do te mjere da je potpuno prepustila muzeje njihovoj neizvjesnoj sudbini. Za razliku od toga ceh »Narodnih sveučilišta« (bez obzira što su mnoga promijenila ime u Centre za kulturu) redovito se sastaje i na svojim sastancima (uglavnom u Opa-

tiji i sl.) dogovara daljnju strategiju nastupa, kako bi lakše zajedničkim snagama, uz postojeća bogata iskustva, skršile preostale neosvojene »sredine«.

Posebno je u svemu tome očigledna odgovornost Muzejskog savjeta Hrvatske, koji je dopustio da sada daljnjom sudbinom mnogih muzeja (a taj se krug rapidno širi) upravljaju nekvalificirane osobe, suprotno odrednicama Zakona o muzejskoj djelatnosti. Taj proces dakako ima u pojedinim sredinama svoje specifičnosti (slučaj Osiječkog muzeja ponešto se razlikuje od onog u Virovitici ili Županji npr.), ali su posljedice svugdje iste u potpunoj blokadi muzeja i bezizglednosti svake šanse za njihovu transformaciju i obnovu društvene funkcije, a koja bi bila provedena iole u skladu s razvojem muzeologije.

Sudbina Požeškog muzeja ovdje je sasvim tipična. Ovaj stari muzej (drugi po starosti u Slavoniji) sada postoji samo kao »muzejsko-ga'erijska djelatnost« neke hibridne birokratske institucije (naziv Muzej Požeške kotline još se za sada pomalo održava isključivo entuzijazmom muzejskih radnika). O bitnim problemima Muzeja, prepuštenog svakodnevnom bezočnom spletkarenju moćne birokracije usmjerenom na sve vitalne interese muzeja, odlučuju sada i npr. »djelatnosti« šnajderskog tečaja i drugi preostaci »obrazovne djelatnosti« bivšeg Narodnog sveučilišta (drugdje je npr. i Auto-škola postala kompetentnom za probleme muzeja!), kao i druge muzeju »srodne« djelatnosti Centra za kulturu i obrazovanje. Neke perspektive stvarne obnove muzeja i njegove društvene uloge, pokazuje se stoga sada kao čista iluzija, **jer je favorenje kulture jedini križarij kulturne birokracije**. Sve drugo za nju je od životne opasnosti.

2. Izložbu je pripremila Ljubica Igić, etnolog u Muzeju

3. No, to je obilato nadoknađeno u jesen kada je po uzoru na Dan muzeja PPK »Kutjevo« organizirao na Trgu »Dane berbe grožđa«, dvodnevnu feštu s pečenjem volova na ražnju i ispijanjem vina. Ponovo su se na Trgu mogle vidjeti vašarske šatre i stare »meane«.

4. Akciju u povodu Međunarodnog dana muzeja organizirali su kustosi Muzeja: Ljubica Igić, etnolog; Dubravka Sokač-Štimac, arheolog; Eleonora Geber, povjesničar umjetnosti; Tomislav Radonjić, povjesničar i Zlatko Uzelac, povjesničar umjetnosti, te Ana Knežević, pomoćni radnik.

ABSTRACT

The Second International Museum day celebrations on Požeški Square

Z. Uzelac

On the occasion of the International Museum Day, the Museum of Požeška Kotlina organized an »open museum« celebration to demonstrate the concept's many applications and uses. The intention of the celebration this year (1984) was limited: to stress the problem of inadequate space in the museum building, and the incomplete presentation of its ethnological collection. The whole »urbofest« had an ethnological character, contrary to last years' celebration which was on the theme of cities.

● Aktivnosti povodom Dana muzeja u Zemaljskom muzeju Sarajeva

Krunoslava Topolovac

Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo

Zemaljski muzej BiH u Sarajevu pripremio je 1984. godine bogat program aktivnosti kojima je obilježio 18. maj. Međunarodni dan muzeja.

U suradnji sa SOUR »Svjetlost« 17. maja priređena je svečana promocija novog izdanja čuvene »Sarajevske Hagade«. Ovaj bogato iluminirani jevrejski kodeks ima 142 lista pergamenta, veličine 16,5×22,8 cm. Na prva 34 lista nalaze se 64 minijature koje prikazuju razne biblijske motive, posebno stvaranje svijeta, egipatsko ropstvo, oslobođenje Jevreja iz egipatskog ropstva i odlazak u Palestinu pod vodstvom Mojsija. Drugi dio sastoji se od 50 listova na kojima je ispisan tekst — molitve, psalmi, himne, te objašnjenja i legende. Tekst je pisan kaligrafskim pismom Jevreja Sefarda, a ukrašen je brojnim inicijalima, minijaturama i zastavicama. Likovna i paleografska analiza upućuju da je »Sarajevska Hagada« pisana i iluminirana na početku druge polovine XIV vijeka, i to na tlu sjeverne Španije. Knjiga je namijenjena za upotrebu u kući za vrijeme praznika Pashe. Treći dio kodeksa, koji se sada prvi put objavljuje, pisan je nešto kasnije, vjerovatno krajem XIV vijeka. Ovaj dodatak nema ilustracija ni iluminacija. Pismo je manje raskošno, ali ipak uredno i kaligrafsko. Dijeleći sudbinu Jevreja Sefarda, koji su 1492. god. bili protjerani iz Španije, ova lijepa knjiga prešla je dug put; preko Italije i Dubrovnika stigla je u Bosnu. Zemaljski muzej otkupio je ovaj kodeks krajem XIX vijeka od porodice Koen. Najnovije, do sada jedino kompletno izdanje »Sarajevske Hagade« sa komentarom Eugena Verbera predstavlja značajan izdavački pothvat koji su zajednički realizirali IRO »Prosvjeta« Beograd i SOUR »Svjetlost« Sarajevo. Na promociji ovog izdanja o »Sarajevskoj Hagadi« govorio je Hrvoje Ištuk, član Presjedništva CK SK BiH.

Druga značajna manifestacija, priređena povodom Dana muzeja jeste izložba likovnih radova učenika Škole primijenjenih umjetnosti u Sarajevu na temu »Kulturno naslijeđe BiH«. Izložba je otvorena 18. maja u Maloj sali Zemaljskog muzeja. Izloženo je 115 radova koji su rađeni u raznim tehni-